

עליו קא מעלי ליה – הוא מעלה את האות בחשיבות, כי מ"ם סתום
 היה בלחות ומ"ם פתוח לא, כמו שמוכח ממה דאמר רב חסדא,
 שאותיות מ"ם וסמ"ך שנכתבו בלחות הברית פגם היו עומדין, לפי
 שהכתב שבלחות היה חקוק באבן מעבר לעבר, ואם לא שהיתה
 עמידתם בנס, היתה חתיכת האבן שבתוך המ"ם הסתום והסמ"ך
 נופלת, ומכיון שמים סתום בודאי היה בלחות, כי רק בו שייך נס זה,
 מוכח שלא היה בלחות מ"ם פתוח. ומאחר שמים סתום היה בלחות
 ומ"ם פתוח לא היה בלחות, נמצא שבכתיבת מ"ם סתום במקום מ"ם
 פתוח כתב אות מובחרת יותר, לפיכך כתיבתו כשירה.
 אלא סתום ועשאו פתוח – מה שאין כן בכתיבת מ"ם פתוח במקום
 מ"ם סתום, שבשינוי זה גרועי קא מנרע ליה – הוא מגרע מחשיבות
 האות שהיתה אמורה להכתב, שהרי מ"ם פתוח לא היה בלחות, כמו
 שמבואר ממה דאמר רבי ירמיה ורמיא – ורמיא – ויש אומרים שאמר
 רבי חייא בר אבא, אותיות מנצפך – מ' פתוח, נ' צ' פ' כ' הכפופות
 צופים אחרים – נביאי הדורות חידשו, נמצא שהכותב מ"ם פתוח
 במקום סתום, כתבו בצורה גרועה יותר, ועל כן אין להביא ראיה
 מדברי רבי יהודה בן בתירה שהכשיר כתיבת מ"ם סתום במקום
 פתוח, להכשיר גם כתיבת מ"ם פתוח במקום סתום. ואם כן חזרת
 הקושיא על רב חסדא היאך אמר שסתום ועשאו פתוח כשר, הרי
 שנינו בברייתא (לעיל א) שבאופן זה הכתיבה פסולה.
 הגמרא דוחה את הדחיה: ותיקבץ – ובי כך אתה סבור שאותיות
 'מנצפך' צופים אמרו, ויקבצו – והרי נאמר (ויקרא כו לד) 'אלה
 המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני', ודרשו (תריכ
 בחוקתי פ"ח פ"א) מתיבות 'אלה המצות', שאין הנביא רשאי לתדוש שום
 דבר מעתה – מעת שניתנה התורה למשה בסיני, והיאך יתכן לומר
 שהנביאים חידשו אותיות שלא היו בתורה.
 אלא בהכרח דמיהוה הוא – שגם בלחות היו כל האותיות הפתוחות
 והסתומות הפשוטות והכפופות, אולם מידע לא הנה ידעין – לא היו
 יודעים ה' – אלו סוגי אותיות מקומם באמצע התיבה, וה' – ואלו סוגי
 אותיות מקומם בסוף התיבה, והיו כל האותיות נכתבות בין באמצע
 ובין בסוף, ואנו צופים תקנינהו – ובאו הנביאים ותיקנו שמים פתוח
 והאותיות הכפופות מקומם באמצע התיבה, ומ"ם סתום והאותיות
 הפשוטות מקומם בסוף התיבה. נמצא אם כן שכל האותיות היו
 כתובות בלחות ואין מעלה לאות סתומה יותר מפתוחה, לפיכך ניתן
 לומר שרב חסדא סבר כרבי יהודה בן בתירה, וגם אם כתב מ"ם פתוח
 במקום מ"ם סתום הספר כשר.
 מקשה הגמרא: ואבתי – ועדיין קשה, היאך חידשו הנביאים אלו
 אותיות כותבים באמצע התיבה ואלו אותיות כותבים בסוף התיבה,
 הלא מהכתוב 'אלה המצות' למדנו שאין הנביא רשאי לתדוש שום
 דבר מעתה, וגם תקנה זו חידוש היא.
 מתרצת הגמרא: שאכן כבר מימות משה היה לכל סוגי האותיות
 מקום קבוע, אלא שהסופרים והדיוטות שבמשך הדורות שפחו, ו
 והיו כותבים את כל סוגי האותיות בין באמצע התיבה ובין בסופה,
 וחרזו הנביאים ויקדשו כראוי, איזו באמצע ואיזו בסוף, כפי שהיה
 מקובל בידם במסורה.
 למסקנת הדברים מצינו שנחלקו תנאים בדין המשנה בהכתב מ"ם
 פתוח לסתום ולהפך. שיטת הבריתא (לעיל א) שהספר פסול. שיטת
 רבי יהודה בן בתירה שהכותב מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח הספר
 כשר. שיטת רב חסדא שניתן להוכיח מדברי רבי יהודה שבמשנתנו,
 שגם בכותב מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום הספר כשר. ומבואר בגמרא
 שאף רבי יהודה בן בתירה יסבור כך.
 הגמרא חזרת לבאר את דברי רב חסדא: גופא – נשוב למזה שאמר
 רב חסדא, מ"ם וסמ"ך שנכתבו בלחות פגם היו עומדין, ודבריו
 מתבארים על פי מדרא נוספת שאמר רב חסדא, שהכתב
 שבלחות היה נקרא מכתבים ונקרא גם מכתבים, והיינו שהיה ניתן
 לקרוא את הכתב משני עברי הלוחות, אלא שמהעבר השני היו
 האותיות הפוכות והתיבה הפוכה, כך שהיתה נקראת מסופה

לחילתה, כגון תיבת 'נבוב' היתה נקראת בעבר השני 'בוב', וכן
 תיבת (רהב בהר) [בהר היתה נקראת בעבר השני 'רהב'], וכן תיבת
 'קרו' היתה נקראת בעבר השני 'ורס'. ומאחר וחקיקת הכתב היתה
 נוקבת את עובי הלוח מעבר לעבר, בהכרח שהמים והסמ"ך היו
 עומדות בנס, כי התוך שלהן היה חתיכת אבן שתלויה באויר.
 הגמרא מביאה דברי אגדה שחידשו נערים גדולים בתורה,
 במשמעות של אותיות אלף בית: אמרי ליה רבנן – אמרו בני
 הישיבה לרבי יהושע בן לוי, אתו דרדקו האדנא לבי מדרשא –
 באו עתה נערים לבית המדרש, ואמרו מלי – דברים נפלאים
 דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר בנותיהו – לא נאמר
 כמותם.
 וכך דרשו, 'אלף ובי'ת' רומזות לכך שצריך האדם לאלף בינה –
 ללמוד תורה. 'גימל ודל'ת' רומזות על כך שצריך אדם לגמול חסד
 עם דלים – עניים. מאי מעמא פשוטה פרעיה דגימל לגבי דל'ת –
 מה הטעם שהרגל השמאלית של הגימל נמשכת לעבר הדל'ת
 ולא לעבר הבי'ת, משום שכן דרבו של גומל חסדים לרוץ אחר
 הדלים. ומאי מעמא פשוטה פרעיה דדל'ת לגבי גימל – ומדוע
 רגל הדל'ת משוכה מעט לצד הגימל, ללמד לדל דלימצייה ליה
 נפשיה – שימציא את עצמו לאיש חסד, ולא יטריחו לרוץ אחריו.
 ומאי מעמא מהדר אפיה דדל'ת – ולמה הדל'ת מחזירה את פניה
 מגימל, בכדי ללמד לגומל חסד עם הדל דליתן ליה – שיתן לו
 בצניעה, כי יחבי דלא ליפסיה מיניה – כדי שלא יתבייש ממנו.
 הגמרא ממשיכה בדרשת שאר האותיות שדרשו הנערים: 'ה' וי'ו'
 זה שמו של הקדוש ברוך הוא. 'יו'ו' ח'ת מ'ית יו'ד ב'ף ו'למ'ד'
 באות לרמז ולומר, דע לך שאם אתה עושה כן, כלומר, לומד תורה
 וגומל חסד עם דלים, תקדוש ברוך הוא זן אותך, וזן אותך, ומימי
 לך, וניתן לך ויושה, וקושר לך כתר לעולם הבא. מ"ם פתוחה
 ומ"ם סתומה רומזות לכך שיש מאמר פתוח – דברים שנתן הקדוש
 ברוך הוא רשות לדורשם, ויש מאמר סתום – דברים שמוצוה
 לסותמם, כגון מעשה מרכבה. הו'ו' כפופה ונו'ו' פשוטה רומזות
 לנאמן – לאדם כשר שבעולם הזה צריך להיות כפוף ועניו, ובכך
 יוכה הנאמן שיהיה בעולם הבא פשוט חוקף. סמ"ך ועי'ו רומזות
 לכך שצריך לסמוך עניים. לישא אחרניא – לשון אחרת ברמז
 'סמ"ך ועי'ו', סימני עשה בתורה, ועל ידי כך תקנה אותה. פ"א
 כפופה ופ"א פשוטה רומזות לכך שצריך שיהיה לאדם פה פתוח
 בכדי להפיץ תורה, כשאין אדם אחר שראוי לעשות כן, ושיהיה לו
 פה סתום, כשיש אדם גדול אחר שיעשה זאת. צד"י כפופה וצד"י
 פשוטה רומזות לכך, שאדם צדיק צריך להיות כפוף בעולם הזה,
 ובכך יוכה הצדיק להיות פשוט חוקף בעולם הבא.
 מקשה הגמרא: הלא מה שדרשו בצד"י ה'ינו מה שכבר דרשו בנר'ו'
 כפופה ופשוטה, וכפי ששינוי לעיל 'נאמן כפוף נאמן פשוט', ומה
 הצורך לרמוז זאת שוב באותיות צד"י כפופה וצד"י פשוטה. מתרצת
 הגמרא: שבאותיות צד"י הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו.
 ומכאן מוכח שנתנה התורה כמנוח ראש – ברת ובעונה יתירה.
 הגמרא ממשיכה בדרש האותיות: קו'ו' רומזת לקדוש, כלומר
 לקדוש ברוך הוא, רי"ש רומזת לרשע. מאי מעמא מהדר אפיה
 דקו'ו' – למה הקו'ו' מחזיר את פניו מרי"ש, לפי שאמר תקדוש ברוך
 הוא, אין אני יכול להסתכל בפני רשע. ומאי מעמא מהדר תגיה
 דקו'ו' לגבי רי"ש – מדוע התג של הקו'ו' פונה לצד הרי"ש, לפי
 שאמר תקדוש ברוך הוא, אם הרשע חוזר בו, אני קושר לו כתר
 כמותי – כעין הכתר שלי. ומאי מעמא פרעיה דקו'ו' – ומדוע רגל
 הקו'ו' תלויה אחינה מחוברת לגנו, כדי לרמוז לרשע דאי קדר ביה
 – שאם הוא חוזר בו, ליעיל – יכול הוא להיכנס דרך הפתח שבקו'ו'
 ויקבלוהו בתשובה.
 מקשה הגמרא: מה הצורך בפתח מיוחד זה, ולעיל בהר – יקוף השב
 בתשובה וילך תחת רגלי הקו'ו', ויכנס בפתח הנמצא בימין, והיינו
 ברווח התחתון שבין שני רגלי הקו'ו'. מתרצת הגמרא: דבר זה מסייע

1 לֹה לְרִישׁ לְקִישׁ, דָּאִמֵּר רִישׁ לְקִישׁ, מָאִי דְכִתְיֵב – מַה פִּירוּשׁ
2 הַכְּתוּב (משלי ג לד) 'אִם לִלְצִים הוּא יִלְצֵן וְלַעֲנֻיִם יִתֵּן חֶן, שְׂאֵדָם הֵבָא
3 לְיִמְמָא וּלְהִיּוֹת רִשְׁעָא וּלְפִתְחֵינָא לֹא פִתַּח טוֹמָא, וְהוּא שְׂנֵאֵמֵר דְּהוּא
4 יִלְצֵן, דְּהֵיִינוּ שְׂאִין מְסִיעֵין לוֹ וְאִין מוֹנְעִים אוֹתוֹ מִכָּךְ, אֲבָל הֵבָא
5 לְיִמְמָא וּלְהִיּוֹת עֲנִיּוֹ, לֹא זֶה בְּלִבְד שְׂמִנְחִים לוֹ לְהַכְנֵס בְּפִתַּח הַקְּדוּשָׁה,
6 אֲלֵא אִף מְסִיעִים אוֹתוֹ וְנוֹתֵנִים לוֹ חֶן, וְכֹגֵן זֶה שְׂבָא לַחֲזוֹר בְּתִשְׁבּוּבָה,
7 שְׂמִכְנִים לוֹ פִּתַּח מִיּוֹחַד לְהַכְנֵס בּוֹ.
8 הַגְּמָרָא מְמַשִּׁיכָה בְּדִרְשׁ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁדִּרְשׁוּ הַנְּעָרִים: שִׁי"ן רֹמְזַת
9 לְשִׁקְרָא, תִּי"ו רֹמְזַת לְאִמְתָּא. וּמָאִי טַעְמָא 'שִׁקְרָא' מְקַרְבֵּן מִיִּלְיָה –
10 וּמִדּוּעַ הָאוֹתִיּוֹת שְׂבִתִּיבַת 'שִׁקְרָא' קְרוּבוֹת, שְׂבִסְדֵּר א"ב שְׁלֹשֶׁתָן
11 סְמוּכוֹת זֶה לָזוֹ, וְאִילוּ הָאוֹתִיּוֹת שְׂבִתִּיבַת 'אִמְתָּא' מְרַחְקָא מִיִּלְיָה –
12 רַחוּקוֹת, שֶׁהָאֵחָת בְּתַחֲלִיל א"ב, הַשְּׁנִיָּה בְּאִמְצַע וְהַשְּׁלִישִׁית בְּסוֹף.
13 מְשׁוּם דְּשִׁיקְרָא שְׂבִיבָת – הַשִּׁקְרָא מְצוּי, וְקוּשְׁטָא לֹא שְׂבִיבָת – הָאֵמֶת
14 אֵינָה מְצוּיָה. וּמָאִי טַעְמָא שִׁיקְרָא אֲחֵרָא בְּרַעֲיָה קָא' – וְלִמָּה תִּיבַת
15 שִׁקְרָא עוֹמֶדֶת עַל רִגְלָא אַחַת, שְׂכָן לְכָל אוֹת וְאוֹת שְׂבָה יֵשׁ רַק רִגְלָא
16 אַחַת, וְאִילוּ תִּיבַת אִמְתָּא מְלַבֵּן לְפָנֶיהָ – מוֹנַחַת הֵיטֵב כְּלִבְיָהּ, שְׂלֵכַל
17 אַחַת מֵאוֹתִיּוֹתֶיהָ יֵשׁ שְׁתֵּי רִגְלִים וְהָאֵחָת מֵהֵן רַחְבָּה. מְשׁוּם דְּקוּשְׁטָא
18 קָא' – שֶׁהָאֵמֶת קִימַת וְעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, וְשִׁיקְרָא לֹא קָא' – וְשִׁקְרָא אִין
19 לוֹ קִיּוֹם.
20 עַד עַתָּה הִבִּיאָה הַגְּמָרָא מַה שֶּׁדִּרְשׁוּ הַנְּעָרִים בְּמִשְׁמַעוֹת אוֹתִיּוֹת
21 אֲלֵף בִּי"ת כְּסֶדֶר. עַתָּה מִבִּיאָה הַגְּמָרָא דְּרִשּׁוֹת נֹסְפוֹת שֶׁדִּרְשׁוּ
22 אוֹתָם נְעָרִים בְּעֵינֵן מִשְׁמַעוֹת אוֹתִיּוֹת אֲלֵף בִּי"ת שְׂלֵא כְּסֶדֶר, אֲלֵא
23 בְּסֶדֶר א"ת ב"ש, בְּדֶרֶךְ נוֹטְרִיקוֹן. וְכוּלָן מְרִמְזוֹת עַל הָעוֹשֵׁשׁ שְׁעִתִּיד
24 לְהִנָּתֵן לְרִשְׁעִים, וְעַל הַשֹּׁכֵר שְׁעִתִּיד לְהִנָּתֵן לְצַדִּיקִים. וְכִךְ דִּרְשׁוּ,
25 'א"ת ב"ש', רֹמְזוֹת לְמָה שְׂאֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹדוֹת הָרִשְׁעִים
26 בְּלִשּׁוֹן תִּימָה, אִם אוֹתִי הוּא הָעֵבֶ, אֲתֵּאֲרָה לוֹ – הָאֵם אִמְתִּין וְאִצְפָּה
27 לוֹ שִׁישׁוּב מִרְשַׁעְתּוֹ. 'ב"ש', אִם כִּי לֹא חָשַׁק, וְכִי שְׂמִי יָחִיל עָלָיו.
28 'ג"ר', אִם אֵת גּוֹפֵּי מִיָּמָא, וְכִי אֲרַחֵם עָלָיו. 'ד"ק', אִם אֵת דְּלִתְיָתִי

נַעַל, וְכִי קִרְנִי לֹא אֲנִדַּע.
עַד כָּאֵן נִדְרְשׁוּ הָאוֹתִיּוֹת בְּמִדַּת הָרִשְׁעִים, אֲבָל בְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים יֵשׁ
לְדוֹרֶשֶׁם כֵּךְ, 'א"ת ב"ש' רֹמְזוֹת לְמָה שְׂאֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְצַדִּיק, אִם אֲתָה בּוֹשׁ מִלַּחְטָא לִי, אִזִּי 'ג"ר ד"ק', כְּלוֹמֵר אִם אֲתָה
עוֹשֶׂה כֵּן וְבוֹשׁ מִלִּפְנֵי, אִזִּי גִיד בְּרוּךְ – נִפְשָׁךְ תִּהְיֶה צְרוּרָה תַּחַת כְּסָאִי
בִּדְרוֹק שְׂמִי, וּמִלְכָּד זֹאת 'ה"ץ ו"ף', כְּלוֹמֵר חֲצִיצָה הָיוּ בִּינְךָ לָאֵף
– יֵשׁ חֲצִיצָה בֵּינְךָ לְכַעַס, ו'ז"ע ח"ס מ"ן, כְּלוֹמֵר וְאִין אֲתָה מוֹדְעָנָע
מִן הַשְּׂמִין.
'י"ם כ"ל' נִדְרְשׁוֹת כֵּךְ, אֲמֵר [שֶׁר שָׁל] גִּיהֶנֶם לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֵיָם שְׁלֵי תָן אֵת כָּל, כְּלוֹמֵר תָּן אֵת כָּל הָעוֹלָם
וְאִפְּלוֹ אֵת יִשְׂרָאֵל לְגִיהֶנֶם.
הַמִּשְׁךְ הַמִּשְׁאֵל וּמִתָּן בֵּין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשֶׁר שֶׁל גִּיהֶנֶם נִדְרָשׁ לְפִי
סֵדֶר אַחֵר שֶׁל א-ב: אֲמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשֶׁר שֶׁל גִּיהֶנֶם, 'אח"ס
בט"ע ג"ף', כְּלוֹמֵר, אֲנִי חָס עֲלֵיהֶם – עַל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שְׂבָעָטוֹ בְּגִיף
– בְּנִיאוּף, 'דב"ץ' נִדְרָשׁ בְּרֵאשִׁי תִּיבּוֹת, דְּכִפִּים – טְהוּרִים הֵם, בְּגִיִּם –
דּוֹבְרֵי אֵמֶת הֵם, צַדִּיקִים הֵם. 'הל"ק', אִין לָךְ חֶלֶק בְּהֵן.
'ומרו"ן ש"ת' נִדְרְשׁוֹת כֵּךְ, וְאֲמֵר שֶׁר שֶׁל גִּיהֶנֶם לְפָנֵינוּ, רְבוּנוֹ שֶׁל
עוֹלָם, מְרִי זִנְיָ – אֲדוֹנֵי זֶהן אוֹתִי מוֹדְעוֹ שֶׁל שֵׁת וְשִׁדְיָה בְּנוֹ שֶׁל אָדָם
הָרָשָׁאן. כְּלוֹמֵר פִּרְסָא אוֹתִי מִכָּל הָאוֹמּוֹת וְגַם מִיִּשְׂרָאֵל.
תְּשׁוּבַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִדְרְשַׁת לְפִי סֵדֶר נֹסֵף שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת: אֲמֵר
לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, 'א"ל ב"ם', לֹא יֵהָא לָךְ חֶלֶק בִּם. 'ג"ן ד"ס', וְלֹא
זֶה בְּלִבְד אֲלֵא לְהִיבֵן אוֹלִיבֵן, לְגֵן תְּרֵם – גֵּן עֵדֶן.
'ה"ע ו"ף' נִדְרְשׁוֹת כֵּךְ, אֲמִירָה גִּיהֶנֶם לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוֹ
שֶׁל עוֹלָם, עֵינָהּ (רַעַב) אֲנִכִּי. אֲמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, 'ז"ץ ח"ק',
הִלְלוּ זִרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הֵם, וְלֹא אֲתֵנֶם לָךְ, אֲלֵא 'ט"ר י"ש ב"ת',
כְּלוֹמֵר מֵר – שְׂמוֹר וְהִמָּתֵן לִי, יֵשׁ לִי בִּיתוֹת בִּיתוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי
בּוֹכְבִּים שְׂאֵנִי נֹתֵן לָךְ.

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני כותב, באלו אופנים חייב ובאלו פטור, ופותרת באופנים שחייב: **הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת** בשוגג **בְּהֶעֱלֵם אַחֶר**, כגון ששכח שהיום שבת ולא נזכר בין כתיבת אות אחת לשניה, חייב חטאת. **כָּתַב בְּדִיר, בְּסֶם, בְּסִיקְרָא, בְּקוֹמוֹם, וּבְקִנְיָנוֹתוֹם, וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם** – שרישומו מתקיים. כתב שתי אותיות על שני פותלי הבית בזויות, דהיינו במקום שהכתלים מתחברים זה לזה, וכן הכותב שתי אותיות על שני לוחות ו-לוחות פנינים – ספר של חנוונים העשוי לוחות לוחות מצופים שעודה, וחרט אות אחת על לוח זה ואות אחת על לוח זה בשפתי הלוחות, והן נהגין ונקראים זה עם זה כאחת, חייב. **הַפּוֹתֵב עַל בִּשְׂרֵי בְּדִיר חֵיִיב. הַמְּסַרְט עַל בִּשְׂרֵי – העושה שריטות בבשרו בדבר חד כצורת אותיות, רבי אליעזר מְחַיֵּיב מְטָאת, וְחֲכָמִים פּוֹטְרִין.**

המשנה מפרטת את האופנים שפטור: **כָּתַב בְּמִשְׁקִין**, כגון במי תותים שהושחרו, **בְּמִי שאר פירות, בְּאֵבֶק דְּרִבִּים** – בטיט, **בְּאֵבֶק הַפּוֹפְרִים** – בעפרורית המונחת בתחתית של קסת הסופר, ו**בְּכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתַקֵּים** – שאין הכתיבה מתקיימת, **פְּטוּר. כתב לאחור ידו** – בגב ידו, שאחז את הקולמוס הפוך, והפך את ידו וכתב. או שאחז את הקולמוס באצבעות רגלו, **בְּפִיו, וּבְמִרְפִּיקוֹ** – תחת בית השחי וכתב. **כָּתַב אוֹת אחת בסמוך לכתב** – לאות אחרת שכבר היתה כתובה, ובכך נשלמה תיבה של שתי אותיות. ו**כָּתַב עַל גְּבִי הַעֲבִיר** קולמוסו על אותיות כתובות וחדשן. **נִתְּפָוּן לְכָתוּב אוֹת חִי"ת**, ודילג הסופר בכתיבת הקולמוס ולא צייר היטב את גג החי"ת רק את שתי רגליה, ונראה כאילו **כָּתַב שְׁנֵי זַיִינִין**, ונמצא שכתב שתי אותיות, בכל האופנים הללו פטור.

כתב אות אחת **בְּאֶרֶץ ואחת בקורה** שבתקרה, או שכתב שתי אותיות על שני פותלי הפתח, אחת בכותל זה ואחת בכותל זה, אך לא הסמיך זו לזו, או שכתב על שני דפי פנקס העשוי כמגילה שעמודיו מחוברים, וכתב אות אחת בעמוד זה ואות אחת בעמוד זה, כך שאי אפשר לקרוב אלא אם כן יחתוך את הקלף שמפסיק ביניהן. בכל האופנים הללו הואיל ואין האותיות נהגין ונקראים זה עם זה בסקירה אחת פטור.

כָּתַב אוֹת אחת נומריקו, כלומר שעשה עליה סימן המורה על כך שנכתבה בשביל לשמש כתחליף לתיבה שלימה, **רַבִּי הוֹשֵׁעַ בֶּן בִּתְרָא מְחַיֵּיב**, משום שהכל מבינים מאות זו תיבה שלימה, והרי זה כאילו כתב את כולה. **וְחֲכָמִים פּוֹטְרִין** כיון שסוף סוף לא כתב שתי אותיות.

גמרא

הגמרא מפרשת מה הם המינים השונים שהזכור במשנה. מבארת הגמרא: **דִּי' הוא מה שנקרא בלשון ארמית דִּי'תא. 'ס' הוא סממן בצבע צהוב העשוי משורש עשב שנקרא בארמית 'סמא'. 'סיקרא' – מין אבן הצובע באדום, אמר רבה בר רב הנה, בלשון ארמית 'סיקרתא' שמה. 'קומוס' הוא מה שנקרא בארמית 'קומא' – שרף היוצא מן אילן. 'קניקנתום', אמר רבה בר רב הנה אמר שמואל, זהו תרתא דאושקפי – סם שצבעו שחור שמפיקים מנסורת של נחושת, שעושי נעלים משתמשים בו לצביעת הנעלים.**

שנינו במשנה: **וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם**, דהיינו שמלבד החיוב על כתיבה בסמנים השנויים לעיל, חייב על כל כתיבה שרישומה מתקיים. הגמרא מבררת מה באה המשנה לרבות. שואלת הגמרא: **לְאֵתוּי מַאי** – מה באה המשנה לרבות בכלל זה. משיבה הגמרא: שהמשנה באה לְאֵתוּי – לרבות את הא דתני – מה ששנה לנו רבי הונאי בברייתא לגבי כתיבת גט, שאם כתבו בְּמִי מְרִיא – במים היוצאים מפרי ששמו כך, ובמי אִפְצָא – במים ששרו בהם עפצים, הגט כְּשֵׁר, כיון שכתב זה מתקיים. וכמו כן הכותב בהם בשבת חייב. הגמרא מביאה ברייתא אחרת שנישנו בה מינים נוספים הכשרים לכתיבת גט: ועוד תני רבי חייא, כתבו לגט בְּאֵבֶק – בעופרת, בְּשִׁחֹר

– בפחם, וּבְשִׁחֹר – בחרתא דאושכפי, כְּשֵׁר. וכמו כן הכותב בהם בשבת חייב לפי שרישומם מתקיים. שנינו במשנה: **הַמְּסַרְט עַל בִּשְׂרֵי רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים פוטרין.** הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר במה נחלקו רבי אליעזר וחכמים: **תָּנִיא בברייתא, אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְחֲכָמִים, וְהֵלֵא בֶן סַמְדָא הוֹצִיא כְּשָׁפִים מִמְצָרִים בְּסִרְיָה שַׁעַל בִּשְׂרֵי, אִם כֵּן מוֹכַח שוֹדֵךְ כְּתִיבָה הִיא זו. אָמְרוּ לוֹ חֲכָמִים, וְכִי מִמַּעֲשֶׂה זֶה נִיתַן לְהִבִּיא רֵאִיָּה שׁוּי דִּרְךְ כְּתִיבָה, הֵלֵא בֶן סַמְדָא שׁוֹמֵה הָיָה – מחמת שטות שהיתה בו עשה דבר שאין דרך בני אדם לעשות, ואין מְבִיאִין רְחִיָּה מִן הַשְּׂמִירִים.**

שנינו במשנה: שאם כתב אות אחת בסמוך לכתב פטור. הגמרא מבררת כשיטת מי נאמר דין זה. שואלת הגמרא: **מָאֵן תָּנִיא – מיהו התנא ששנה דין זה.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּא בַר רַב הוֹנָא, משנתנו דלא כשיטת רבי אליעזר, דאי – כי אם היא כשיטת רבי אליעזר, האמר – הרי הוא אמר במשנה (להלן קה), שהמתחיל לארוג בגד בשבת, אינו חייב אלא אם כן ארג בו שיעור שלם, אבל כשהיה מקצתו ארוג כבר מערב שבת ובא להוסיף עליו בשבת, אפילו הוסיף אריגה אחת על האריג הקיים חייב, משום שבהצטרפות החוט לאריג הרי הוא מקבל חשיבות אגב כל הבגד. ולשיטתו יש לחייב אף על כתיבת אות אחת בסמוך לכתב קיים, כיון שבהצטרפותו יש כאן שתי אותיות. נמצא אם כן שמשנתנו כדעת חכמים (שה) הסוברים שגם באופן שמוסיף חוטים על אריג קיים, חייב רק באופן שארג שיעור שלם, כשיעור אורג בגד מתחילה. ולשיטתם גם המוסיף כתב לכתב קיים אינו חייב אלא באופן שכתב שתי אותיות, אבל אם כתב רק אות אחת בסמוך לכתב פטור.**

הגמרא מבררת מיהו התנא שסובר שבכתב על גבי כתב פטור: שנינו במשנה שהכותב כתב על גבי כתב פטור. שואלת הגמרא: **מָאֵן תָּנִיא – מי הוא התנא שסובר כן.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הִסְדָּא, משנתנו דלא כרבי יהודה, דתנאי – שכן שנינו בברייתא, לענין כתיבת ספר תורה תפילין ומוזזה, הרי שנהיה צריך לכתוב את שם השם, ונתפזין לכתוב 'יהודה' כי טעה וסבר שזה מה שהוא צריך לכתוב עתה, וטעה בכתיבתו ולא הטיל בו את האות דלת, ונמצא שכתב, הדשם במקומו הנכון בלי כוונה, מַעֲבִיר עָלָיו – על כל האותיות שבתחת השם קולמוס כאילו כותבם עתה בתחילה, ומכוין לשם קדושת השם, וּמְקַדְּשֵׁי בִכָּר, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹדָה. וְחֲכָמִים אומרים, אין השם מִן הַמּוֹכְחִיר. נמצא שלדעת רבי יהודה שהעברת קולמוס נחשבת לכתיבה גמורה, אף הכותב בשבת כתב על גבי כתב חייב, כיון שלדעתו כתיבה זו היא כתיבה גמורה, ומשנתנו שפטור בכך היא כדעת חכמים הסוברים שהעברת קולמוס לא מבשרה את הכתב הראשון, משום שכתב על גבי כתב אינו נחשב לכתב.**

הגמרא מביאה נידון נוסף בכותב אות אחת שעל ידה משלים ספר שלם: **תָּנִיא – שנה התנא בברייתא, כָּתַב אוֹת אחת והשלימה לספר – והשלים בה את הספר, דהיינו שהיתה רק האות האחרונה של הספר חסירה והשלימה, או ארג חוט אחד והשלימה לכתב – ובזה השלים את הבגד, חייב. שואלת הגמרא: **מָאֵן תָּנִיא – מי התנא ששנה זאת.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּא בַר רַב הוֹנָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר המוסיף אריגה אחת על האריג חייב, והוא הדין כשמצרף אות אחת לספר או חוט אחד לבגד חייב. אבל לדעת חכמים שהמוסיף חוט על האריג פטור, אף בהשלים את הספר על ידי אות אחת, או השלים את הבגד על ידי חוט אחד פטור.****

רַב אֲשִׁי אָמַר, אִפְּלִי תִימָא – תאמר שהברייתא היא כדברי רבנן, מודים הם בכתב אות אחת והשלימה לספר, או בארג חוט אחד והשלימו לבגד שחייב, הואיל וְהַשְּׂלִים שְׁאֵי – שונה הוא מעשה השלמת דבר, שהשלמות שהוא יוצר מחשיבה את המעשה אף כשאין בו שיעור.

הגמרא דנה בכתיבת שתי אותיות שאינן סמוכות זו לזו: **אָמַר רַבִּי אִמִּי, כָּתַב אוֹת אחת בְּמִכְרִיא וְהֵלֵךְ וכתב עוד אות אחת בְּצִיפּוּרִי,**

1 חַיִּיב, משום שפְּתִיבָה כשיעור היא זו, אֵלֶּא שְׁבַכְדִּי שיוכלו לקרוא
2 אותן כאחת הוא מְחַוֵּסֵר קְרִיבָה – להקריבן זו לזו, ואין בכך חסרון
3 במלאכת כותב.
4 מקשה הגמרא: וְהִתְנֵן – והרי שנינו במשנתנו, פְּתַב שתי אותיות על
5 שְׁנֵי פוֹתְלֵי הַבֵּית, אחת בכותל זה ואחת בכותל זה, וְעַל שְׁנֵי דְפֵי
6 פְּנֵקָם, אחת בדף זה ואחת בדף זה, וְאֵין נִהְיִין ונקראים זֶה עִם זֶה
7 פְּטוּר, הרי שריחוק האותיות עד שאינן נקראות כאחת מהוה חסרון
8 במלאכת כותב, והאיך אמר רבי אמי שאחת בטבריא ואחת בציפורי
9 חייב, הרי באופן זה אין האותיות נקראות זו עם זו.
10 מתרצת הגמרא: הֵתָם – במשנתנו, בכדי לצרף את שתי האותיות
11 שיהיו נקראות זו עם זו הרי הוא מְחַוֵּסֵר מַעֲשֶׂה דְקְרִיבָה – צריך
12 לעשות מעשה נוסף מלבד הקרבתן זו לזו, משום שבכתב על שני
13 כתלי הבית צריך לחתוך מהכתלים בכדי שיוכל להסמיכן, וכן בכתב
14 על שני דפי פנקס צריך לקצוץ את הקלף המפסיק ביניהן ולקרבן.
15 אולם הֵבֵא – רבי אמי מדבר באופן שהוא לֹא מְחַוֵּסֵר מַעֲשֶׂה
16 דְקְרִיבָה – לא צריך לעשות נוסף מלבד הקרבתן זו לזו, כגון
17 שכתב על שפת לוח אחד בעמדו בטבריא ועל שפת לוח אחר בעמדו
18 בציפורי, שבכדי לצרף את האותיות צריך רק לקרב את הלוחות.
19 הגמרא מביאה דין נוסף בכתובה הנעשית על ידי הגדה: תָּנָא – שנה

20 התנא בברייתא, הִגִּיָּה – תיקן בספר אֹת אַחַת שלא היתה כתובה
21 כהלכתה, חַיִּיב. מקשה הגמרא: היאך יתכן לומר כן, הִשְׁתָּא – עתה
22 שאנו אומרים שאם פְּתַב אֹת אַחַת פְּטוּר, משום שלא כתב שיעור
23 כתיבה שהוא שתי אותיות, בהִגִּיָּה אֹת אַחַת שאין זו כתיבה גמורה
24 וכי יעלה על הדעת שיהיה חַיִּיב.
25 מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הֵבֵא בְּמֵאֵי עֲסָקִינָן – כאן
26 [בברייתא] במה אנו עוסקים, בְּכִנּוּן שְׁנֵטְלוֹ לְגִנּוּ שֶׁל חֵי"ת – שכתב
27 בספר בטעות אות חֵי"ת במקום שני זיינין, ותיקנו בכך שמחק את גג
28 החי"ת, וְעַל יְדֵי כֵךְ עָשָׂא לְשֵׁנֵי זְיִינִין, ונמצא שנוצרו בהגהתו שתי
29 אותיות. והואיל וכל הספר תוקן בכך חייב, כי חשובה הגהתו ככתיבת
30 שתי אותיות ממש.
31 תירוץ אחר: רָבָא אָמַר, כִּנּוּן שהגיה את הספר בכך שְׁנֵטְלוֹ לְגִנּוּ שֶׁל
32 דָּל"ת – שמחק את הבליטה הנמצאת בראש הדל"ת בצדו הימני,
33 וְכֹזָה עָשָׂא כְּרִי"ש, ואף על פי שנעשתה כאן רק הגהת אות אחת,
34 חייב עליה, הואיל ובהגהה זו תוקן כל הספר, והרי זה ככותב אות
35 אחת והשלימה לספר שלדעת כולם חייב.
36 הגמרא מבארת את מה ששנינו במשנה נתכוין לכתוב חֵי"ת וכתב שני
37 זיינין פטור: תָּנָא – שנה התנא בברייתא, נִתְּכִינּוּ לְכַתּוּב אֹת אַחַת,